

УДК 025.22:004.65]:027.021(477)

Ольга Бодак,

керівник Центру формування бібліотечно-інформаційних ресурсів НБУВ,
канд. іст. наук

Катерина Лобузінa,

завідділу програмно-технологічного забезпечення комп'ютерних мереж НБУВ,
канд. техн. наук

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО ЯК ДЖЕРЕЛО ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ДЕРЖАВИ

Представлений інформаційно-бібліографічний ресурс «Україна у відгуках зарубіжної преси», що містить записи із зарубіжних періодичних видань, у яких висвітлюються події та подається аналіз процесів, що відбуваються в Україні. Охарактеризовано структуру, пошукові можливості та перспективи використання ресурсу.

Ключові слова: електронний інформаційний ресурс, Фонд Президентів України, база даних, бібліографічний опис, інформаційно-аналітичний продукт.

В умовах посилення міждержавної конкуренції, інформаційно-комунікативних дій та інтересів з боку всіх держав феномен іміджу держави набуває нового сенсу та стає стратегічним ресурсом кожної держави. Нині на політичній карті світу важко знайти державу, що не цікавилася б тим, який імідж вона має. Адже цілеспрямована політика формування привабливого іміджу держави сприяє захисту її національних інтересів, досягненню зовнішньополітичних цілей і створенню атмосфери підтримки світовою спільнотою її кроків на міжнародній арені. Міжнародний імідж будь-якої держави свідчить про її політичну та економічну силу, процвітання та високий рівень культурного розвитку і є показником авторитетності та успішності країни. Від іміджу держави залежить і рівень патріотизму її громадян. Варто зазначити, що особливого значення репутація набуває для тих країн, які розвиваються.

Україна ж поки що має імідж політично нестабільної держави, що шкодить і країні, і громадянам. Саме тому необхідні цілеспрямовані, теоретично обґрунтовані дії держави, метою яких буде формування нового привабливого іміджу України. Сьогодні вже з'являються теоретичні

та практичні засади для системного дослідження іміджу держави як досить важливого політичного та соціального феномену, міждисциплінарного вивчення його сторін, а також аналізу його історичного та концептуального розвитку. І це зрозуміло: унікальність і складність цього феномену, його роль у політичних і соціальних змінах привертає увагу фахівців багатьох суспільних наук – філософії, соціології, історії, політології та психології. Особливий науковий інтерес викликають комунікативні компоненти іміджу держави.

Підґрунтям для формування іміджу будь-якої держави є її культурно-історична спадщина [5, с. 122], матеріальна основа, яка відображає реальний стан справ у державі. В епоху глобалізаційних процесів збереження культурно-історичної спадщини стає одним з основних завдань держави зі створення її позитивного іміджу. Тому Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ) як головний соціально-культурний інститут, який забезпечує накопичення, зберігання та доступ до національної культурно-історичної спадщини, не може залишатися осторонь процесів формування позитивного іміджу України на міжнародній арені. Посилює роль бібліотеки у формуванні іміджу України і те, що сьогодні «бібліотечні установи завдяки електронним інформаційним технологіям як активні суб'єкти включаються у розвиток вітчизняного і зарубіжного ринків інформації» [3, с. 3]. НБУВ як головний науково-інформаційний комплекс країни має у своєму розпорядженні технічний і творчий потенціал, який невинно зростає і використовується для збору, обробки й поширення інформації всередині країни і за її межами з метою забезпечення національних інтересів держави.

Сьогодні наукові бібліотеки переглядають свої пріоритети, змінюють соціальні функції, активно включаючись в інформаційні суспільні процеси, освоюють нові методи роботи, відбувається їх переорієнтація на обслуговування не читача взагалі, а на задоволення потреб конкретного відвідувача, користувача, споживача або конкретної групи користувачів. Орієнтуючись на галузеву спрямованість інформаційних запитів, наукові бібліотеки формують спеціалізовані документальні фонди, які задовольняють інформаційні потреби відповідної категорії користувачів, зокрема, представників органів державної влади.

Для інформаційного забезпечення, насамперед, цієї категорії споживачів інформації в структурі НБУВ було створено декілька структурних підрозділів. Серед них чільне місце посідає Фонд Президентів України (ФПУ) – президентська бібліотечно-архівна колекція, яка є основним центром, що забезпечує збирання, збереження та запрова-

дження в науковий і культурний обіг документальних матеріалів, які відображають державну, суспільно-політичну діяльність, творчість та життя президентів України [6]. Серед основних завдань ФПУ – формування системи документально-інформаційних ресурсів, які достатньою мірою відобразатимуть процес державотворення в Україні, становлення та розвиток інституту президентства, розкриватимуть зарубіжний досвід із цього питання та забезпечуватимуть інформаційні потреби користувачів, зокрема президентів України та їхніх служб. У результаті своєї діяльності ФПУ створює власну інформаційно-аналітичну продукцію та постачає її замовникам за межами бібліотеки, що сприяє більш активному введенню в обіг важливої для суспільства інформації.

Інформаційне наповнення та організацію документального фонду ФПУ здійснює відділ організації та використання документального фонду (ВОВДФ), основною функцією якого є формування баз даних (БД) з проблематики інституту президентства, а також дослідження методик і технологій формування та наукового опрацювання документального фонду.

Ще в 1993 р. у відділі було започатковане створення інформаційно-аналітичних оглядів ЗМІ на основі контент-аналізу [7, 9, 12]. У 2009–2010 рр. у ФПУ були проведені роботи з адаптації засобів автоматизованої інформаційної бібліотечної системи для проведення моніторингу ЗМІ та формування на його основі інформаційно-аналітичної продукції [11]. Як інструмент зберігання інформаційних масивів спочатку використовувалася програма Abstrac, яка давала змогу зберігати та керувати БД у форматі «MARC». Сьогодні відділ використовує програмне забезпечення на платформі «ІРБІС-64», адаптоване для проведення аналізу електронних ЗМІ. Впровадження сучасних інформаційних засобів надало значні переваги: можливість каталогізувати інтернет-джерела, що використовуються для моніторингу, і переходити на їхні сторінки в Інтернеті безпосередньо з модуля «Каталогізатор»; сумісність обраної платформи з міжнародними мовними і комп'ютерними стандартами; можливість формувати за будь-якими тематичними ознаками та предметними рубриками інформаційно-аналітичні продукти [4, с. 231–232].

У 2011 р. у ВОВДФ, крім вже існуючих [1, 2], було створено новий електронний інформаційний ресурс – повнотекстову БД «Україна у відгуках зарубіжної преси», яка розроблена в системі автоматизації бібліотек (САБ) «ІРБІС-64» та представлена користувачам у читальному залі ФПУ.

З огляду на потреби ФПУ, при створенні БД були сформульовані такі завдання:

- можливість опрацювання періодичних видань та преси з автоматизованими механізмами аналітичного та бібліографічного опису статей і можливістю вводити реферати та анотації публікацій;

- зберігання детального опису публікацій (метаданих) відповідно до міжнародних стандартів;

- зберігання повнотекстових публікацій, графічних даних та інших зовнішніх об'єктів, включаючи ресурси Інтернету;

- забезпечення доступу до них через локальну мережу НБУВ у модулі «Читач»;

- можливість за необхідності здійснити онлайн-ову (Інтернет) публікацію відповідної інформації з БД та формувати інформаційно-аналітичні продукти.

Робота з створення та впровадження БД, зокрема вибір та раціональне пристосування програмного забезпечення до специфіки аналізу різних об'єктів інформації, побудова інформаційної системи відповідно до поставлених завдань, технічний супровід та впровадження, проводилася спільно з відділом програмно-технологічного забезпечення комп'ютерних мереж (ВПТЗКМ) НБУВ на основі матеріалів, наданих співробітниками ВОВДФ.

Засоби масової інформації у галузі формування іміджу держави виконують дві найважливіші, тісно пов'язані між собою функції: спостерігають за подіями від імені соціуму та забезпечують їх репрезентацію. Тому Україна значною мірою представлена у світі так, як її представляють закордонні ЗМІ.

БД «Україна у відгуках зарубіжної преси» є зібранням повнотекстових матеріалів, опублікованих у зарубіжних періодичних виданнях, у яких висвітлюються події та подається аналіз процесів, що відбуваються в Україні, зокрема діяльність органів законодавчої, виконавчої та судової влади, місцевого самоврядування, актуальні питання міжнародного співробітництва та суспільно-політичного життя, економічний стан та правові відносини, події в соціальній сфері та проблеми науки і культури.

БД формується в результаті аналітико-синтетичного опрацювання інформації з актуальної соціально-політичної проблематики. Аналітико-синтетичне опрацювання документів – це процес опрацювання змісту документних потоків конкретної тематики, який включає бібліографічний опис, класифікацію, предметизацію, анотування, реферування, науковий переклад, складання оглядів. У результаті таких процесів скорочується кількість інформаційних матеріалів за рахунок застарілих, прово-

диться якісний відбір інформації, який включає тенденції розвитку науки та техніки, розробку нових гіпотез, практичних рекомендацій, висновків, прогнозів. Моніторинг сучасного інформаційного простору потребує поєднання моніторингу традиційних ЗМІ та інтернет-ресурсів. Але тут необхідно, по-перше, чітко визначитися з колом видань, які мають бути охоплені процесом моніторингу, і, по-друге, сформулювати основні принципи та критерії відбору інформації [8, с. 22].

Як повноцінні інформаційні джерела були залучені лише окремі елементи всесвітньої мережі, а саме мережеві ЗМІ: інформаційно-аналітичні портали з визначеною періодичністю оновлення, електронні версії друкованих періодичних видань та самостійні газети і журнали, що існують лише в електронному вигляді.

Особливості представлення інформації на інтернет-сайтах, пов'язані, перш за все, з багатоманітністю можливостей дизайну сторінок та відсутністю жорстких правил подавання інформації, змусили ретельно розробити принципи й критерії відбору першоджерел та інформаційних матеріалів для аналітичного дослідження. При визначенні кола інтернет-видань для включення їхніх матеріалів у процес моніторингу найбільшу увагу було приділено повноті представлення інформації, наявності чітко визначеної періодичності оновлення інформації та її оперативності. Враховувалася також зручність пошуку та перегляду інформації на сайтах. Інтернет-ресурси досліджуються за певними критеріями: суспільна значущість, періодичність оновлення, якість оперативної аналітичної інформації, можливість пошукового апарату сайтів, робота архіву тощо. Таким чином, основними критеріями відбору першоджерел слугують періодичність оновлення мережевих ЗМІ та якість підтримки електронного видання.

На сьогодні джерельною базою формування БД є електронні ресурси 77 зарубіжних періодичних видань країн СНД, Європи, Азії та Америки. Проте, слід зазначити, що висока динаміка змін в інтернет-середовищі викликає поточну оптимізацію кола джерел для моніторингових досліджень, тому перелік джерел постійно доповнюється. Для оптимізації роботи з пошуку необхідної інформації, а також обліку наукових і періодичних видань та інтернет-ресурсів створено «електронну картотеку» інформаційних джерел.

Жанрові критерії відбору матеріалів враховують тематичне навантаження дослідження та специфічні вимоги технології моніторингу. Фактографічна інформація лише ускладнює роботу аналітиків, тому перевага надається аналітичній інформації та інформації, яка містить

погляди авторів публікацій, широких верств населення, політичних та громадських діячів. Досліджуються зміни загальних настроїв, уподобань суспільства і преси та характер оцінки ними суспільно значущих процесів в Україні [10, с. 24].

Слід зазначити, що принципи, критерії відбору першоджерел та конкретних публікацій з мережевих ЗМІ для включення їх інформації до того чи іншого електронного інформаційного ресурсу не є жорсткими, вони змінюються під впливом конкретної мети дослідження та зміни характеру інформаційного простору. Оптимізація кола джерел, яка є безперервним процесом, спирається на досвід аналітиків і проводиться з метою підвищення якості та результативності моніторингових досліджень.

Запис у БД на певну публікацію створюється одразу після її появи в пресі, проте в подальшому він може редагуватися. Бібліографічний опис здійснюється за електронною версією видання.

Архітектура БД у САБ «ІРБІС-64» дає можливість втілити основні принципи й процедури моніторингу інформаційних потоків, які породжують зарубіжні ЗМІ, та формувати інформаційно-аналітичні продукти на основі аналізу повних текстів газетних публікацій.

Пропонується велика кількість сервісних засобів, які забезпечують зручність та наочність інтерфейсів користувачів, спрощують процес введення даних, виключають помилки та дублювання інформації. Зокрема, спеціальні екранні форми для введення даних роблять для користувача прозорою внутрішню структуру бібліографічних даних, дають змогу виводити дані відповідно до вимог стандарту бібліографічного опису з усіма необхідними розділовими знаками. Процес створення БД «Україна у відгуках зарубіжної преси» почався з розробки структури робочих аркушів (РА) та узгодження обов'язкових рубрик. Типологія РА БД для введення даних максимально наближена до традиційної методики складання бібліографічних описів. РА для введення бібліографічних описів у БД є аналітичним, тобто він призначений для опису окремої статті з періодичних видань. Проте в БД існує також можливість створення бібліографічного опису періодичного видання в цілому. Були розроблені РА двох видів з оптимальним для оперативної роботи набором полів: «ОПИС ГАЗЕТИ» та «АНАЛІТИЧНИЙ ОПИС». Також були розроблені вихідні форми для роздруковування матеріалів відповідно до обраного часового проміжку і переліку тематичних рубрик, організовано формування електронного ресурсу (повних текстів публікацій).

РА БД репрезентують перелік усіх елементів даних: дані бібліографічного опису, дані про зміст документа, додаткові точки доступу під час

пошуку та ін. Дані представлені у вигляді полів, поділених, у свою чергу, на підполя. За основу формату представлення даних у БД прийнятий міжнародний комунікативний формат UNIMARC.

БД містить записи двох основних видів.

Запис «ОПИС ГАЗЕТИ» складається з таких структурних елементів: назва газети, колектив, вихідні дані, загальна інформація про видання, посилання на інтернет-версію видання, опрацьовані надходження, мова тексту, країна видання, логотип.

Запис цього виду надає можливість створити список усіх видань, що опрацьовуються в процесі аналізу, і зберегти посилання на інтернет-версію видання, за яким можна автоматично з бібліографічного опису перейти на сторінку онлайн-версії видання.

Запис «АНАЛІТИЧНИЙ ОПИС» складається з трьох структурних елементів: основного опису, систематизації та файлів. Основний опис: газета (назва, дата виходу, номер, сторінки, скорочення назви за ДСТУ, місто, примітка), мова видання, автор (прізвище, ініціали, розширення ініціалів, різночитання імені, місце роботи автора, функція), інші автори (прізвище, ініціали, розширення ініціалів, різночитання імені, місце роботи автора, функція), заголовок (назва, відомості до назви, відомості про відповідальність), переклад назви, кореспонденти, редактори (функція, прізвище, ініціали, розширення ініціалів, різночитання імені, місце роботи), авторська відповідальність колективів (назва, підрозділ, країна, місто, аббревіатура, функція). Систематизація: анотація (текст публікації), рубрики (тема, об'єкт, суб'єкт), географія (регіони), ключові слова. Файли: ім'я файлу, URL (Internet-адреса джерела інформації).

Запис цього виду, що призначений для збереження необхідної інформації про матеріал публікації, має інструменти для аналітичного опрацювання інформації та її систематизації, а також можливість формувати повнотекстовий ресурс за матеріалами преси.

Відомості про виконавця (каталогізатора) формуються та виводяться в інформаційному вікні (формат каталожної картки) автоматично.

Під час введення інформації автоматично здійснюється формально-логічний контроль даних і звірка на дублетність за сукупністю основних бібліографічних елементів для виключення повторного введення відомостей про документ, який вже присутній у БД. Додатковим засобом для введення інформації є довідкове меню, що складається із словників, які формуються з уже введених даних. Словниково-довідкове меню спрощує та прискорює набір однозначних термінів, даючи змогу замінити

набір автоматичним вибором із словника-довідника, що потребує меншої кількості елементарних дій у порівнянні з прямим набором. Крім того, забезпечується уніфікація подання інформації, що є важливим фактором для правильного формування пошукових словників.

Система БД передбачає контекстну допомогу каталогізатору, тобто після виклику довідкової інформації у процесі введення даних у певне поле на екрані з'являється фрагмент інструкції, що належить до вказаного елемента даних.

Важливою особливістю БД є включення в бібліографічний опис прямого посилання на повний текст документа, яке автоматично формується в інформаційному вікні у вигляді активного посилання. Це дає можливість кінцевому користувачу БД – читачу – від перегляду знайденого в результаті бібліографічного пошуку матеріалу переходити до пов'язаних з ним повнотекстових версій документів і переглядати їх у форматі PDF.

З метою запобігання несанкціонованому використанню інформації у БД використано технологію авторизованого доступу. У структурі параметрів налаштувань, що визначають контекст роботи конкретного користувача, існує параметр, який дає змогу встановлювати рівень і права доступу користувачів до даних, зокрема, до певних записів, елементів та полів БД.

БД має широкий спектр пошукових засобів, що забезпечують швидкий (шляхом прямого доступу через словники, які формуються автоматично) пошук документів за будь-якими елементами опису та їхнім поєднанням. Сценарій пошуку в БД можливий за необмеженою кількістю полів, за будь-якими елементами опису та їх комбінаціями, із застосуванням логіки «ТА», ««АБО», «Фраза повністю», з можливостями визначення пошукових термінів, граматичної нормалізації слів російської мови та застосування апарату відсікання частини слова.

БД передбачає декілька видів пошуку:

- пошук за словником/рубрикатором;
- комплексний пошук;
- для «розумників»;
- послідовний пошук;
- пошук за зв'язками.

Пошук за словником/рубрикатором, що є основним видом пошуку в БД, був спеціально налаштований для роботи з аналітичними матеріалами. Сформовані словники надають необхідні точки доступу до опрацьованих матеріалів: газета (джерело публікації), газета (загальний опис),

дата виходу газети, мова видання, автор, назва публікації, ключові слова, місце видання, газети за певний рік, колективи, рубрика, об'єкт, суб'єкт, тема, преса, регіон, місце роботи автора, дата вводу, тип документа. Комплексний пошук дає можливість комбінувати під час пошуку елементи словників/рубрикаторів з будь-якими іншими параметрами пошуку.

Статистика опрацювання матеріалів у БД ведеться автоматично за двома параметрами: кількістю нових записів та редагуванням уже створених записів.

БД може використовуватися як джерело друку вихідних форм у вигляді бібліографічних списків, а також у вигляді готових до публікації інформаційно-аналітичних матеріалів (бюлетенів). Відбір записів для отримання вихідних форм визначається задаванням інтервалу випусків газети або за результатами останнього пошуку.

За результатами дослідження «Україна у відгуках зарубіжної преси» ФПУ публікує щомісячний інформаційно-аналітичний бюлетень «Україна у відгуках зарубіжної преси», у якому подається оперативна інформація про Україну, опублікована на сторінках зарубіжних ЗМІ. Його матеріали є цінним джерелом інформації при вирішенні відповідними державними службами проблем внутрішньої та зовнішньої політики України та формуванні позитивного іміджу держави.

Поєднання роботи аналітиків та можливостей інтегрованого середовища САБ «РБІС-64» зробило процеси дослідження більш технологічними, сприяло оперативному отриманню інформаційно-аналітичних продуктів широкого спектра використання та представлення. Сьогодні користувачу можуть бути надані як структуровані відповідно до запиту тематичні інформаційно-аналітичні матеріали за будь-який часовий проміжок, аналітичні та статистичні результати досліджень, так і доступ до інформаційно-аналітичних БД із можливостями різноманітного пошуку та відбору потрібної інформації. Сучасні засоби онлайнової публікації бібліотечних баз даних також дають змогу надати доступ до аналітичних матеріалів на порталі бібліотеки в зручному пошуковому інтерфейсі.

Список використаних джерел

1. Бодак О. Електронний інформаційний ресурс «Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського у дзеркалі газетної періодики» / О. Бодак, А. Федорчук // Бібл. вісн. – 2011. – № 5. – С. 33–37.
2. Бодак О. П. Формування електронних інформаційних ресурсів

Фонду президентів України Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в контексті розвитку вітчизняних соціально-інформаційних комунікацій / О. П. Бодак // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2011. – Вип. 32. – С. 250–259.

3. *Горовий В.* Бібліотечна діяльність у контексті забезпечення інформаційного суверенітету / В. Горовий // Бібл. вісн. – 2011. – № 1. – С. 3–7.

4. *Лобузін К. В.* Технології організації знанневих ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності / К. В. Лобузін. – К., 2012. – 248 с.

5. Политическая имиджеология : кол. моногр. / под общ. науч. ред. Л. Г. Лаптева, Е. А. Петровой. – М. : РИЦ АИМ, 2006. – 276 с.

6. Положення про Фонд Президентів України : Указ Президента України від 11 жовт. 1996 р., № 936/96 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: http://www.pbuv.gov.ua/law/96_fund.html. – Назва з екрана.

7. *Танатар Н.* Інформаційно-аналітичні системи за ключовими фрагментами публікацій як основа для створення електронної бібліотеки соціально-політичного спрямування / Н. Танатар // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2001. – Вип. 6. – С. 190–200.

8. *Федорчук А.* Особливості створення інформаційних ресурсів на основі традиційних та електронних ЗМІ / А. Федорчук // Бібл. вісн. – 2009. – № 4. – С. 21–25.

9. *Федорчук А. Г.* Системи автоматизованої обробки ключових фрагментів публікації / А. Г. Федорчук // Бібліотека. Наука. Культура. Інформація : Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 1998. – Вип. 1. – С. 323–327.

10. *Федорчук А.* Особливості створення інформаційних ресурсів на основі традиційних та електронних ЗМІ / А. Федорчук // Бібл. вісн. – 2009. – № 4. – С. 21–25.

11. *Федорчук А.* Створення інформаційних ресурсів на основі моніторингу змісту публікацій ЗМІ / А. Федорчук, К. Лобузін, Н. Танатар // Бібл. вісн. – 2011. – № 2. – С. 21–25.

12. *Федорчук А.* Теоретико-методичні засади аналізу інформаційного потоку соціально-політичного спрямування / А. Федорчук, Н. Танатар // Бібліотекознавство, документознавство, інформологія. – 2004. – № 2. – С. 33–38.